

РОЗДІЛ 7

АДМІНІСТРАТИВНЕ ПРАВО І ПРОЦЕС; ФІНАНСОВЕ ПРАВО; ІНФОРМАЦІЙНЕ ПРАВО

УДК 347.73.351/354

DOI <https://doi.org/10.32782/2524-0374/2024-7/57>

ПРАВОВА ХАРАКТЕРИСТИКА ФІНАНСОВОЇ РОЗВІДКИ ЯК ФОРМИ ФІНАНСОВОГО КОНТРОЛЮ

LEGAL CHARACTERISTICS OF FINANCIAL INTELLIGENCE AS A FORM OF FINANCIAL CONTROL

Бліхар М.М., д.ю.н., професор,
завідувач кафедри адміністративного та інформаційного права
Навчально-науковий інститут права, психології та інноваційної освіти
Національного університету «Львівська політехніка»

Стаття присвячена дослідженню актуальних проблем правового визначення фінансової розвідки як форми фінансового контролю. В дослідженні акцентується увага на визначенні проблем фінансової розвідки в контексті забезпечення фінансового контролю на різних управлінських рівнях. Встановлено, що фінансова розвідка виявляється ефективним інструментом протидії фінансовим злочинам як на макрорівні, так і на мікрорівні.

Доведено ефективність інструментів фінансової розвідки при формуванні й реалізації заходів запобігання та протидії легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом.

Виявлено відсутність нормативно-правового та законодавчого визначення економіко-правової категорії «фінансова розвідка», а її сутність визначається й ототожнюється із фінансовим моніторингом, та розуміється як сукупність спеціально розроблених і законодавчо регламентованих заходів, інституційних важелів, методів, способів, механізмів та інструментів запобігання і протидії злочинній діяльності у фінансовій сфері, які пов'язані із легалізацією (відмиванням) доходів, одержаних злочинним шляхом, що також передбачають дотримання й виконання вимог чинного законодавства у фінансовій сфері держави.

У статті фінансова розвідка як форма фінансового контролю розглядається на декількох рівнях: (1) міжнародному (наднаціональному), (2) державному (національному) та на рівні діяльності установ і інших суб'єктів господарювання. Доведено необхідність посилення норм фінансового права в частині врегулювання організаційно-правового механізму фінансової розвідки в Україні.

Подальший розвиток фінансової розвідки як форми фінансового контролю повинен здійснюватися із урахуванням провідних позитивних міжнародних практик нормативно-правового й законодавчого забезпечення процесів запобігання та протидії легалізації (відмивання) доходів, одержаних злочинним шляхом, на різних рівнях управлінської діяльності.

Ключові слова: фінансова розвідка, контроль, фінансове право, механізми фінансового контролю, нормативно-правове забезпечення, фінансовий контроль.

The article is devoted to the study of current problems of the legal definition of financial intelligence as a form of financial control. The study focuses on identifying the problems of financial intelligence in the context of ensuring financial control at different management levels. It has been established that financial intelligence is an effective tool for countering financial crimes both at the macro level and at the micro level.

The effectiveness of financial intelligence tools in the formation and implementation of measures to prevent and counter the legalization (laundering) of criminally obtained income has been proven.

The lack of regulatory and legislative definition of the economic-legal category "financial intelligence" was revealed, and its essence is defined and equated with financial monitoring, and is understood as a set of specially developed and legally regulated measures, institutional levers, methods, mechanisms and tools of prevention and countermeasures against criminal activity in the financial sphere, which are related to the legalization (laundering) of income obtained through criminal means, which also provide for compliance and implementation of the requirements of current legislation in the financial sphere of the state.

In the article, financial intelligence as a form of financial control is considered at several levels: (1) international (supranational), (2) state (national) and at the level of activities of institutions and other business entities. The need to strengthen the norms of financial law in terms of regulating the organizational and legal mechanism of financial intelligence in Ukraine has been proved.

The further development of financial intelligence as a form of financial control should be carried out taking into account the leading positive international practices of regulatory and legislative provision of the processes of prevention and countermeasures against the legalization (laundering) of proceeds obtained through crime at various levels of management activity.

Key words: financial intelligence, control, financial law, financial control mechanisms, regulatory and legal support, financial control.

Постановка проблеми. Глобальна нестабільність та динамічність геополітичних змін провокують посилення процесів невизначеності та виникнення нових небезпечних явищ і процесів в економіці, політиці та в суспільстві різних країн світу. Однією із вагомих проблем сучасності виявляється необхідність забезпечення правового регулювання фінансової сфери держав, адже, основні тенденції засвідчують активізацію фінансової злочинності та появу нових видів злочинних посягань, пов'язаних із неправомірним використанням фінансових ресурсів та потребою узаконення злочинно одержаних коштів. Очевидно, що за таких умов актуалізується необхідність здійснення

належного контролю у фінансовій сфері із дотриманням усіх аспектів його правового забезпечення, однією із форм якого є фінансова розвідка.

Проблематика дослідження фінансової розвідки як економіко-правової категорії активно обговорюється в наукових колах та апробується у практичних підрозділах, однак, на сучасному етапі, спостерігається достатньо слабка її правове забезпечення та відмічаються значні неузгодженості в законодавчій регламентації в частині узгодження із організаційно-правовими механізмами здійснення фінансового контролю. Стає очевидним, що за таких обставин правова характеристика фінансової

розвідки як форми фінансового контролю є надзвичайно актуальною та потребує поглибленого вивчення.

Мета дослідження – здійснити аналіз фінансової розвідки як форми фінансового контролю в контексті виокремлення нормативно-правової регламентації її сутності, суб'єктів та об'єктів.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблемні аспекти правової характеристики фінансової розвідки як форми фінансового контролю знайшли своє відображення у дослідженнях таких відомих вітчизняних та зарубіжних вчених як Власюк О. С., Зубок М. І., Рубцов В. С., Яременко С. М., Гусаров В. Г., Чернов, Кругул Ю. І., Уткіна М. С. З позиції фінансового права врегулювання проблем фінансової розвідки здійснювали Бліхар М. М., Савченко Л. А., Комарницька І. І., Вінчук М. В. та Бар'єр Ф. Проте, у працях вчених достатньо опосередковано подано визначення сутності фінансової розвідки як форми фінансового контролю з позиції її нормативно-правового забезпечення.

Для здійснення дослідження використано загальнонаукові та спеціальні методи наукового пізнання, зокрема, системний аналіз, синтез, порівняльно-правовий аналіз, систематизацію та узагальнення.

Вклад основного матеріалу. Виклики і небезпеки сучасності створюють сприятливі умови для інтенсифікації розвитку економічної злочинності та для виникнення нових видів злочинів економічного характеру, одним із найбільш небезпечних із яких є легалізація (відмивання) доходів, одержаних злочинним шляхом. Процеси легалізації злочинно одержаних тінювих капіталів набули загрозливих масштабів та потребують ефективного правового регулювання механізми їх правового регулювання за допомогою механізмів, інструментів і методів запобігання та протидії. Необхідність формування ефективної системи запобігання та протидії негативним явищам і процесам у межах правового поля обумовлює необхідність стимулювання розвитку фінансової розвідки як особливої форми фінансового контролю, що здійснюється спеціально уповноваженими органами державної влади й спеціалізованими установами з метою відстеження фінансових операцій, фіксації фактів неправомірності їх здійснення та виявлення спроб легалізації (відмивання) доходів, одержаних злочинним шляхом. При цьому, фінансова розвідка як форма фінансового контролю розглядається на декількох рівнях, зокрема:

1) міжнародному (наднаціональному), на якому фінансова розвідка розглядається як ключовий елемент антилегалізаційної боротьби у світовому масштабі;

2) державному (національному), що фінансову розвідку представляє як сукупність спеціальних заходів, які здійснюються суб'єктами державного та первинного фінансового моніторингу та спрямовані на забезпечення комплексної, безперервної та систематичної протидії легалізації (відмиванню) тінювих капіталів;

3) на рівні діяльності установ, де фінансова розвідка проявляється як процес здійснення заходів щодо ідентифікації фінансових операцій та діяльності економічних агентів з метою встановлення їх відповідності чинному законодавству та правомірності застосування обмежувальних й санкційних заходів.

Варто зауважити, що чіткого нормативно-правового визначення фінансової розвідки як особливої форми фінансового контролю у вітчизняному законодавстві немає. Натомість на достатньо вагомому рівні регламентовано визначення фінансового моніторингу, який, фактично, отожднюється із визначенням фінансової розвідки. В даному контексті слушним є зауваження М. С. Уткіної [1, с. 292–294], яка стверджує, що обидві економіко-правові категорії охоплюють сукупність спеціальних законодавчо регламентованих заходів, інституційних важелів, методів, способів, механізмів та інструментів

запобігання і протидії злочинній діяльності у фінансовій сфері, які пов'язані із легалізацією (відмиванням) доходів, одержаних злочинним шляхом, а також передбачають дотримання й виконання вимог чинного законодавства в зазначеній сфері.

З позиції нормативно-правового забезпечення економіко-правових аспектів здійснення фінансової розвідки в Україні підійшли до розгляду окресленої проблематики М. М. Бліхар, Л. А. Савченко, І. І. Комарницька та М. В. Вінчук [2], в науковій праці яких зазначено, що проблеми фінансової розвідки в Україні пов'язані із недостатнім рівнем нормативно-правового врегулювання фінансових аспектів здійснення операцій економічними агентами у сфері економіки та з низькою ефективністю діяльності правоохоронних органів, уповноважених здійснювати антилегалізаційну боротьбу та фінансовий контроль, а також із низькою прогалиною у фінансовому праві держави, норми якого не містять чіткої регламентації основних аспектів забезпечення ефективності боротьби з таким транснаціональним злочинним шляхом як легалізація (відмивання) доходів, одержаних злочинним шляхом.

Схожої позиції дотримується Ф. Бар'єр [3], який стверджує, що недосконалість фінансового права не лише на національному, а й на міжнародному рівні обумовлена чинниками цифрової трансформації, яка спричиняє постійні зміни інструментів вчинення злочинів у фінансовій системі, а організаційно-правові механізми їх протидії та запобігання не спроможні вчасно передбачити зміни й удосконалення нормативно-правових і законодавчих актів.

Стає очевидним, що фінансовою розвідкою, або ж розвідувальною діяльністю є системи заходів, що їх провадять суб'єкти господарської діяльності у своїх професійній практиці з метою гарантування своєчасного та ефективного втілення пунктів плану його діяльності, відповідно до задекларованих у локальних нормативно-правових актах, мети та завдань [4, с. 54].

Поглиблюючи дослідження в даному напрямку виявлено, що поряд із фінансовою розвідкою наднаціонального й державного рівнів активно розвивається фінансова розвідка на мікрорівні, яка спрямована переважно на аспекти обліку та аудиту суб'єктів господарської діяльності. Водночас, на більшості сучасних великих підприємствах діє також економічна, комерційна, промислова, технологічна розвідка тощо, яка функціонує на конфіденційних засадах задля отримання певної інформації з метою отримання того чи іншого виду інформації задля її імплементації у практичну діяльність того ж підприємства. Тому, можна стверджувати, що мета фінансової розвідки є очевидною з огляду на її зміст, що розкритий у дефініції, а також конкретизується у власних завданнях, серед яких основними є з'ясування характеристик та особливостей поведінки самого суб'єкта та конкурентних суб'єктів; окреслення їх слабких і сильних сторін; пізнання потенційних загроз у сфері фінансової безпеки у підприємства, визначення тенденцій та перспектив у сфері взаємодії внутрішніх підрозділів між собою та підприємства з іншими підприємствами; аналіз інформації про витрати та доходи підприємства, складання прогнозів про перспективу таких; інформування відповідних підрозділів та керівництва підприємства про базові загрози таких, шляхи їх формування, послаблення й посилення тощо.

Таким чином, ми можемо говорити про певну обумовленість фінансової розвідки. Найперше такий інститут зумовлений: становленням цілісної структури фінансової безпеки на практиці та відповідних знань про неї, як таку в теорії; актуальністю отримання знань та інформаційних характеристик відповідного безпекового середовища; посилення криміналізації, зокрема корисливих злочинів у сфері діяльності суб'єктів господарювання, потребою накопичення знань про такі; наявністю недобросовісного підприємництва на фінансових ринках; перманент-

ний моніторинг безпекової інформації та різнопланова праця з нею; особливості просторово-часового континууму та праця в умовах надзвичайного та військового станів, стихійність та стрімка динаміка; проблеми із визначеністю умов здійснення підприємництва, забезпечення максимальної правильності прийняття управлінських рішень, неможливість отримання інформації відмінним від розвідувального шляхом тощо.

Все це диктує чіткі принципи фінансово-розвідувальної діяльності серед яких ключовими є правомірність такої, тобто здійснюваність у чіткій відповідності до норм позитивного права та поваги до права приватного та цивілізаційних цінностей світової спільноти; активність – намагання перманентно діяти у динаміці; цілеспрямованість, або формулювання поточних цілей та завдань відповідно до загальної мети; плановість, тобто відповідність встановленим термінам; перманентність, тобто забезпечення безперервного лінійного руху; фаховість, або діяльність виключно на засадах професіоналізму; точність – максимально можлива відповідність об'єктивній ситуації та таємність, або зберігання як заходів, так і результатів у таємниці [5, с. 18]. Не буде зайвим охарактеризувати структурні компоненти фінансової розвідки, до числа яких варто віднести суб'єкт, об'єкт та джерела фінансової розвідки. Отож, закономірно буде зазначити, що до числа джерел слід віднести періодичні видання необхідного тематичного спрямування, звіти за поточний період діяльності підприємства, доповіді, сторінки в інтернет-ресурсах. Відкриті та зашифровані позначки та знаки, інша інформація наукові публікації, локаційні реквізити [6, с. 88].

Суб'єктами фінансової розвідки слід вважати відповідні структурні підрозділи банків, фінансових підприємств, органи, що уповноважені на проведення фінансо-

вого контролю відповідно до закону, фізичні та юридичні особи, що займаються детективною діяльністю, або ж надають різного роду інформаційні послуги.

І нарешті, слід сказати декілька слів про такий елемент, як об'єкти фінансової розвідки у загальній плеяді її елементів. Зокрема до них належать: фактичні чи потенційні конкуренти підприємства, установи, чи організації, що в даній системі компонентів постає суб'єктом, сфері друкованих видань та інтернет-контенту тощо, агентства зі сфери публік релейшн, професійні конференції, форуми, майстер-класи, збори, презентації та висновки; різного роду біржі, неурядові організації у вигляді благодійних організацій та благодійних фондів; будь-які інші види об'єднань громадян; кримінальні елементи, їх організації, будь-які інші види об'єднань громадян; кримінальні елементи, їх організації тощо.

Висновки. На підставі результатів проведених досліджень фінансової розвідки як форми фінансового контролю в контексті виокремлення нормативно-правової регламентації її сутності, суб'єктів та об'єктів дають підстави стверджувати, що фінансова розвідка як окрема економіко-правова категорія законодавчо не закріплена, а її сутність проявляється через визначення фінансового моніторингу, який ототожнюється із фінансовою розвідкою. Доведено необхідність законодавчої регламентації фінансової розвідки як форми фінансового контролю. Встановлено, що фінансова розвідка як форма фінансового контролю розглядається на декількох рівнях правовідносин: на наднаціональному, національному і на рівні суб'єктів господарювання та потребує посилення нормативно-правового й законодавчого регулювання.

Перспективами подальших досліджень є дослідження фінансової розвідки в системі забезпечення ефективної протидії економічній злочинності у фінансовій сфері держави.

ЛІТЕРАТУРА

1. Уткіна М.С. Фінансовий моніторинг як один із засобів протидії легалізації доходів, отриманих злочинним шляхом. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2020. № 7. С. 292–295. URL: DOI <https://doi.org/10.32782/2524-0374/2020-7/75>.
2. Blikhar M. M., Savchenko L. A., Komarnytska I. I., Vinichuk M. V. Strategic orientaries of legalization of the economy of Ukraine: economic and legal aspects. *Financial and Credit Activities: Problems of Theory and Practice*. 2019. Vol. 2(29). P. 101–112. URL: DOI: <http://doi.org/10.18371/fcaptp.v2i29.171850>.
3. Barrieré F. Financial Law in the Era of artificial intelligence: key topics and themes. *Law and Financial Markets Review*. 2021. Vol. 15(3–4). P. 312–322. URL: <https://doi.org/10.1080/17521440.2023.2215480>.
4. Зубок М. І., Рубцов В.С., Яременко С.М., Гусаров В.Г., Чернов. Економічна безпека суб'єктів підприємництва: навчальний посібник. Київ: 2020. 226 с.
5. Крегул Ю.І. Комерційна розвідка та внутрішня безпека на підприємстві: навчальний посібник. Київ : Київ. нац. торг.-екон. ун-т, 2018. 175 с.
6. Економічна безпека та фінансові розслідування: концепти, прагматика, інструментарій забезпечення : колективна монографія. К.: Економічна думка, 2019. 395 с.